

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА ОЦІНКА

©2021 МОРДАНЬ Є. Ю., ЖУРАВКА О. С., ДІДЕНКО К. В., КРАВЧЕНКО Я. І.

УДК 336.71
JEL: G21; G24; F52

Мордань Є. Ю., Журавка О. С., Діденко К. В., Кравченко Я. І. Фінансова безпека банківської системи України: сутність та оцінка

Метою статті є визначення сутності фінансової безпеки банківської системи (ФББС) і проведення комплексної оцінки її сучасного стану. У статті досліджено та систематизовано роботи науковців щодо визначення поняття «фінансова безпека банку». Для дослідження стану ФББС проаналізовано показники ресурсоутворюючої, кредитної, інвестиційної діяльності банків та динаміка їх доходів і витрат. У ході аналізу було виявлено, що показники ресурсоутворюючої та інвестиційної складових банківського сектора України мають позитивну динаміку та не несуть загрози для її фінансової безпеки. Аналіз показників кредитної безпеки виявив істотну загрозу для фінансової безпеки банківської системи — це значна частка непрацюючих кредитів. Динаміка доходів і витрат банківського сектора продемонструвала, що банківська система поступово виходить з кризи та з 2018 р. має позитивний фінансовий результат. Для узагальнення аналізу було розраховано індикатори та інтегральний показник ФББС згідно з методичними рекомендаціями Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, результати розрахунків яких дали змогу зробити висновок, що фінансова безпека банківської системи України знаходиться на небезпечному рівні. Перспективи подальших досліджень обумовлені низьким рівнем фінансової безпеки банківської системи України та потребою в розробці комплексу заходів, спрямованих на підвищення загального рівня фінансової безпеки банківської системи.

Ключові слова: фінансова безпека, банківська система, фінансова безпека банку, індикатори фінансової безпеки, інтегральний показник.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-243-251>

Рис.: 1. **Табл.:** 6. **Бібл.:** 17.

Мордань Євгенія Юріївна – кандидат економічних наук, старший викладач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Сумський державний університет (вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна)

E-mail: y.mordan@uabs.sumdu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3942-1262>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2452766/yevgeniya-mordan/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=56801080100>

Журавка Олена Сергіївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Сумський державний університет (вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна)

E-mail: o.zhuravka@uabs.sumdu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1548-1674>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2454814/olena-s-zhuravka/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=57207228992>

Діденко Ксенія Віталіївна – студентка, Сумський державний університет (вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна)

E-mail: ksisha.patra@gmail.com

Кравченко Яна Іванівна – студентка, Сумський державний університет (вул. Римського-Корсакова, 2, Суми, 40007, Україна)

E-mail: iana.kravchienko@gmail.com

UDC 336.71
JEL: G21; G24; F52

Mordan Ye. Yu., Zhuravka O. S., Didenko K. V., Kravchenko Y. I. Financial Security of the Banking System of Ukraine: The Essence and Evaluation

The article is aimed at defining the essence of financial security of the banking system (FSBS) and carrying out a comprehensive evaluation of its current status. The article examines and systematizes the publications of scholars on the definition of «financial security of the bank». To examine the status of the FSBS, the indicators of resource-forming, credit, investment activities of banks and the dynamics of their income and expenses are analyzed. In the course of analysis, it was found out that the indicators of the resource-forming and investment components of the banking sector of Ukraine have positive dynamics and do not pose threats to its financial security. The analysis of credit security indicators identified a significant threat to the financial security of the banking system – a significant proportion of non-performing loans. The dynamics of incomes and expenses of the banking sector has demonstrated that the banking system is gradually coming out of the crisis and has a positive financial result since 2018. To summarize the analysis, both the indices and the integral indicator of the FSBS were computed in accordance with the methodological recommendations of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, the results of computing led to conclusion that the financial security of the banking system of Ukraine is at a dangerous level. Prospects for further research are condition due to the low level of financial security of the banking system of Ukraine and the need to develop a set of measures aimed at improving the overall level of financial security of the banking system.

Keywords: financial security, banking system, financial security of bank, financial security indicators, integral indicator.

Fig.: 1. **Tabl.:** 6. **Bibl.:** 17.

Mordan Yevheniia Yu. – PhD (Economics), Senior Lecturer of the Department of Finance, Banking and Insurance, Sumy State University (2 Rymshoho-Korsakova Str., Sumy, 40007, Ukraine)

E-mail: y.mordan@uabs.sumdu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3942-1262>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2452766/yevgeniya-mordan/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorid=56801080100>

Zhuravka Olena S. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Sumy State University (2 Rymshoho-Korsakova Str., Sumy, 40007, Ukraine)

E-mail: o.zhuravka@uabs.sumdu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1548-1674>

Researcher ID: <https://publons.com/researcher/2454814/olena-s-zhuravka/>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57207228992>

Didenko Kseniia V. – Student, Sumy State University (2 Rymskoho-Korsakova Str., Sumy, 40007, Ukraine)

E-mail: ksisha.patra@gmail.com

Kravchenko Yana I. – Student, Sumy State University (2 Rymskoho-Korsakova Str., Sumy, 40007, Ukraine)

E-mail: iana.kravchienko@gmail.com

Забезпечення фінансової безпеки банківської системи України є необхідною умовою для організації постійного безперервного руху фінансів, можливості розподілу та перерозподілу фінансових ресурсів між економічними агентами, забезпечення поступального та стійкого розвитку банківських установ, зниження рівня криміналізації економіки та недопущення відмивання брудних грошей і фінансування тероризму. Ліквідація рекордної кількості банків під час економічної кризи 2015–2016 рр. і негативні наслідки, які банківська система переживає до цих пір у вигляді збільшення непрацюючих кредитів, низької рентабельності банків та посилення недовіри населення до них, свідчать про відсутність дієвих механізмів забезпечення стійкості банківської системи України до дестабілізуючих факторів та загроз. Саме тому питання забезпечення фінансової безпеки банківської системи (далі – ФББС) України наразі є актуальними, потребують всебічного теоретичного осмислення та детального аналізу складових.

Значний внесок у дослідження питання фінансової безпеки банківської системи зробили такі вітчизняні та закордонні вчені, як Дмитров С. [5], Фадеев Д. [16], Ткаченко А. [15], Наточеева Н. [10], Корнієнко Ю. [7], Барановський О. [2], Хитрін О. [17], Болгар Т. [3], Голобородько Ю. [4], Зачосова Н. [6], Литовченко О. [8], Побережний С. [13], Перехрест Л. [12], Артеменко Д. [1] та інші. Незважаючи на наявну кількість наукових напрацювань з даної проблематики, питання сутності ФББС та її оцінки потребує постійного дослідження з огляду на динамічні зміни факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що чинять вплив на діяльність як окремого банку зокрема, так і банківської системи в цілому.

Метою статті є визначення сутності фінансової безпеки банківської системи та проведення комплексної оцінки її сучасного стану.

Фінансову безпеку банку (далі – ФББ) дослідники розглядають з різних боків, проте не мають єдиної та усталеної думки щодо її визначення. Такі науковці, як Дмитров С. [5], Фадеев Д. [16], Ткаченко А. [15] та Наточеева Н. [10] характеризують дане поняття ви-

ключно з боку безпеки фінансових інтересів банку та забезпечення позитивного фінансового результату. На нашу думку, це є некоректний підхід, оскільки він не включає в себе безпеку середовища банку, його стійкості, що є запорукою його діяльності.

З іншого боку, Корнієнко Ю. [7] зазначив, що ФББ полягає в тому, що банк знаходиться у стані відсутності будь-яких небезпек. Барановський О. [2] наводить ширше визначення та зазначає, що фінансова безпека банку – це, перш за все, сукупність умов, що мінімізують можливі загрози для банківської діяльності. Хитрін О. [17] доповнив своїх колег-науковців і визначив ФББ як стан, при якому банк виконує свої функції, має всі умови для мінімізації ризиків і загроз, а також потенціал для зростання. Ми погоджуємося з науковцями, однак у своїх підходах вони зосереджують увагу на загальному стані банку та ігнорують основну ціль фінансової безпеки – забезпечення стабільних фінансових потоків.

Ряд науковців – Болгар Т. [3], Голобородько Ю. [4], Зачосова Н. [6], Литовченко О. [8], Побережний С. [13], Перехрест Л. [12] – трактують ФББ як такий стан, при якому банківські показники є настільки збалансованими, що банк є захищеним від зовнішніх і внутрішніх загроз.

На нашу думку, найбільш повне та обґрунтоване визначення наводить Артеменко Д. [1], який визначив ФББ як забезпечення банком заходів як з боку ефективності та впорядкування до рівня норми основних банківських показників, так і з боку виконання заходів для попередження небезпек і ризиків, і зазначив, що при виконанні даних умов банк досягне максимальної платоспроможності та стійкості.

Проаналізувавши та систематизувавши наведені визначення, можна побачити, що в цілому науковці розглядають ФББ за двома підходами – як стан або як сукупність певних умов. Незважаючи на це, всі поняття зводяться до однієї цілі – мінімізація ризиків і загроз для забезпечення стійкої та прибуткової діяльності банківської установи.

Для визначення рівня ФББС України треба дослідити та проаналізувати основні показники діяльності банківських установ. Основою забезпечення платоспроможності банку є достатність його власних коштів, а тому варто почати з аналізу основних показників ресурсотворюючої частини банківського сектора (табл. 1).

Виконано в межах держбюджетної науково-дослідної роботи «Формування інструментарію детінізації економіки України на основі каузального моделювання траєкторій взаємодії фінансових посередників» № 0120U100473.

Показники ресурсоутворюючої складової функціонування банківського сектора економіки України за 2016–2020 рр.

Назва показника	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020
Пасиви, усього млн грн	1254385	1256299	1 333 831	1 359 703	1 494 460
Темп зростання, %	95,26	100,15	106,17	101,94	109,91
Капітал, млн грн	103713	123784	161108	154960	200854
Темп зростання, %	70,07	119,35	130,15	96,18	129,62
Частка у пасивах, %	8,27	9,85	12,08	11,40	13,44
Статутний капітал, млн грн	222170	414668	495377	465532	470712
Темп зростання, %	123,33	186,64	119,46	93,98	101,11
Зобов'язання банків, млн грн	1150672	1132515	1172723	1204743	1293606
Темп зростання, %	98,45	98,42	103,55	102,73	107,38
Частка у пасивах, %	91,73	90,15	87,92	88,60	86,56
Депозити та кредити інших банків, млн грн	122592	73938	50240	42178	23912
Темп зростання, %	119,57	60,31	67,95	83,95	56,69
Кошти суб'єктів господарювання, млн грн	318568	369913	403955	406367	498156
Темп зростання, %	121,88	116,12	109,20	100,60	122,59
Кошти фізичних осіб, млн грн	402137	437152	478100	508457	552592
Темп зростання, %	96,58	108,71	109,37	106,35	108,68
Достатність регулятивного капіталу (H2), %	12,31	12,69	16,10	16,18	19,66

Джерело: складено за [11].

Як бачимо, рівень фінансової безпеки ресурсоутворюючої складової функціонування банківського сектора України станом на 2020 р. підвищився, оскільки покращилася структура пасивів банків. Основну частку пасивів складають зобов'язання банків, однак упродовж аналізованого періоду вона зменшувалася і станом на 01.01.2020 р. склала 86,5%. Це пов'язано з тим, що банки почали активно збільшувати свій статутний капітал, оскільки цього вимагають чинні норми законодавства, і на початок 2020 р. банки наростили його до суми 470712 млн грн, що у 2 рази більше, ніж показник 2016 р. Крім того, власний капітал банків також збільшився у 2 рази – до 200 584 млн грн, оскільки НБУ в ході перевірок виявив штучне нарощення капіталів низки комерційних банків і змусив їх очиститися від неліквідного майна. З урахуванням цих факторів частка капіталу у складі пасивів мала тенденцію до збільшення, яка переважає темпи збільшення зобов'язань, що і вплинуло на загальну структуру пасивів. Такі тенденції позитивно впливають на стан ФБСС, оскільки власні кошти роблять банківські установи більш незалежними та стійкими.

Незважаючи на те, що у 2014–2015 рр. відбувся масовий вихід неплатоспроможних банків з ринку та багато вкладників втратили свої гроші, що підірвало довіру до банківської системи, а, відповідно, і її де-

позитну безпеку, банки поступово оговтуються від кризи, відновлюють довіру клієнтів і нарощують ресурсну базу. Станом на 01.01.2020 р. кошти фізичних осіб склали 552 292 млн грн, а кошти суб'єктів господарювання – 498 156 млн грн. При цьому тенденція їх зростання залишалася позитивною впродовж п'яти останніх років.

Коефіцієнт адекватності регулятивного капіталу за аналізований період не виходив за межі норми та склав 19,6% на початок 2020 р., що більше на 7%, ніж у 2016 р. Це свідчить про те, що частка ризику, яку беруть на себе власники банку, зростає, тим самим приваблюючи вкладників та гарантуючи їм збереження коштів.

Отже, ресурсоутворююча частина банківського сектора не несе загрози ФБСС, її показники мають позитивну тенденцію та демонструють забезпечення власними ресурсами банків та підвищення до них довіри вкладників, що підвищує фінансову безпеку банків та системи в цілому.

Основу банківських активів складають кредити, і тому дуже важливо підтримувати кредитну безпеку банківського сектора, оскільки кредити є найприбутковішими банківськими активами, а ризик, особливо кредитний, – це складова частина діяльності комер-

ційних банків. Дослідимо рівень кредитної безпеки банківського сектора України (табл. 2).

Дані табл. 2 свідчать, що сукупний обсяг наданих кредитів має неоднозначну тенденцію: на початок 2020 р. і 2017 рр. цей показник має від'ємний темп зростання, що означає зменшення обсягу наданих кредитів у зазначені роки. У зв'язку із нестабільною політичною та економічною ситуацією в країні платоспроможність українців знизилася, тому у 2017 р. банки вели обережну політику кредитування, ретельно перевіряли платоспроможність позичальників, що призвело до зменшення обсягів кредитів. До того ж, суттєво змінилася частка кредитів по відношенню до активів – з 80,5% вона знизилася до 69,2%, що відображає зниження кредитної активності банків.

Реальний стан кредитної безпеки банківської системи демонструє показник частки непрацюючих кредитів, який є дуже високим, хоча і має тенденцію до скорочення з 2018 р. Високий рівень обумовлений неналежним оцінюванням платоспроможності клієнтів банками та кризою 2015 р., коли багато кредитів перестали обслуговуватися. З табл. 2 видно, що найбільше значення цього показника досягається на початку 2018 р. і становить 54,6% від загального кредитного портфеля. Зростання цього показника у 2016 р. було обумовлене націоналізацією Приватбанку та визначенням реальної якості його активів, а також прийняттям нової методології визначення непрацюючих кредитів.

Загроза для ФББС і фінансової безпеки держави в цілому від значного зростання частки непрацюючих кредитів може проявлятися по-різному. У цілому, позичальники припиняють сплачувати кредити, що призводить до нарощування величезних відсотків, які банк не отримує, і в результаті витрати починають переважати над доходами. До того ж, банки зобов'язані формувати страхові резерви під непрацюючі кредити за рахунок поточних витрат, що також зменшує їх прибуток. Зокрема, резерви за активними операціями банків складають майже половину самих наданих кредитів, і така тенденція зберігається протягом усіх аналізованих років.

Аналіз ФББС буде неповним без оцінки її інвестиційної складової. Інвестиції, їх розмір і сфера застосування визначають динаміку та якість перетворень як у банківській сфері, так і в економіці країни. Основні індикатори інвестиційної активності банківських установ наведено в табл. 3.

Інвестиційна активність вітчизняного банківського сектора збільшилася внаслідок зростання вкладень комерційних банків у цінні папери, особливо у 2016 та 2017 рр. Здебільшого банки купували облігації внутрішньої державної позики, оскільки вони є привабливими за своїми ставками та гарантуються державою. Відповідно, частка вкладень у цінні папери в загальному обсязі активів зросла з 11,21% до 36,06%.

За 2016–2020 рр. майже у 2 рази збільшився обсяг капітальних інвестицій за рахунок кредитів банків та інших позик, проте у структурі їх частка залишається незмінною – 7%.

Таблиця 2

Показники кредитної безпеки банківського сектора України за 2016–2020 рр.

Назва показника	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020
Активи банків, млн грн	1254385	1256299	1333831	1359703	1494460
Темп зростання, %	95,26	100,15	106,17	101,94	109,91
Кредити надані, млн грн	1009768	1005923	1042798	1118618	1033539
Темп зростання, %	100,34	99,62	103,67	107,27	92,39
Частка в активах, %	80,50	80,07	78,18	82,27	69,16
з них: кредити, що надані суб'єктам господарювання, млн грн	830632	847092	892900	959601	847259
Темп зростання, %	103,49	101,98	105,41	107,47	88,29
Частка в активах, %	66,22	67,43	66,94	70,57	56,69
Кредити, надані фізичним особам, млн грн	175711	157385	174448	202202	214252
Темп зростання, %	98,14	89,57	110,84	115,91	105,96
Частка в активах, %	14,01	12,53	13,08	14,87	14,34
Частка непрацюючих кредитів у загальній сумі, %	34,50	49,80	54,54	52,85	48,36
Резерви за активними операціями банків, млн грн	321303	484383	516985	555871	492069

Джерело: складено за [11].

Індикатори інвестиційної безпеки банківського сектора економіки України за 2016–2020 рр.

Назва показника	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020
Активи банків, млн грн	1254385	1256299	1333831	1359703	1494460
Вкладення в цінні папери, млн грн	140598	238129	458403	517679	564674
Темп зростання, %	83,230	169,369	192,502	112,931	109,078
Частка в активах, %	11,21	18,95	34,37	38,07	36,06
Капітальні інвестиції за рахунок кредитів банків та інших позик, млн грн	18299,5	23249,5	21826,9	35299,8	40983,1
Частка кредитів банків та інших позик у капітальних інвестиціях, %	7,3	7,1	5,3	6,7	7

Джерело: складено за [11].

Аналіз складових доходів і витрат банківської системи дає можливість описати її фінансовий стан, прибутковість, масштаб операцій, основні напрями діяльності, якість кредитного портфеля (табл. 4).

Аналізуючи прибутковість банківського бізнесу, можна відмітити, що позитивні результати з'явилися протягом 2018 і 2019 рр. Попередні роки характеризують банківську діяльність як збиткову, оскільки економічні, політичні шоки та військовий конфлікт призвели до системної банківської кризи 2014–2016 рр. Рефінансування банківських установ не дало очікуваного результату щодо вгамування паніки, було втрачено багато валютних резервів. Деякі банки взагалі не впоралися з кризою: так, за період 2014–2016 рр. визнано неплатоспроможними 90 банківських установ. Продуктивність діяльності вітчизняного банківського сектора значно знизилася та почала показувати позитивні результати лише на початок 2019 р., що свідчить про недостатній рівень ФББС України.

Протягом 2015–2017 рр. коефіцієнти рентабельності активів та капіталу мали від'ємні значення, що свідчить про неефективність використання банками наявних ресурсів, про нестабільність діяльності банків і неспроможність раціонально розпоряджатися

своїми коштами. Проте у 2018 р. ситуація покращилася, що свідчить про поступовий вихід банківської системи з кризи.

Отже, проаналізувавши основні показники діяльності банківської системи, ми побачили, що криза 2014–2015 рр., анексія Криму та початок військового конфлікту на сході країни спровокували появу фінансово-економічної кризи в Україні, яка вплинула на банківську систему. На сьогоднішній день банки відновлюють свою фінансову безпеку та стійкість, про що свідчать позитивні тенденції ресурсоутворюючої й інвестиційної складових, а також позитивний фінансовий результат. Однак ще залишається серйозна загроза для ФББС – високий рівень непрацюючих кредитів, тому державі необхідно розробити та реалізувати відповідні дієві заходи для ліквідації цієї загрози.

Задля визначення рівня ФББС Міністерством економічного розвитку і торгівлі України було розроблено методику розрахунку рівня економічної безпеки [14], однією зі складових якої є розрахунок банківської безпеки шляхом розрахунку ряду показників. У документі наведено методику їх розрахунку

Таблиця 4

Динаміка доходів і витрат банківського сектора України за 2016–2020 рр.

Назва показника	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020
Доходи, млн грн	199193	190691	178054	204554	244402
Темп зростання, %	94,76	95,73	93,37	114,88	119,48
Витрати, млн грн	265793	350078	204545	182215	184768
Темп зростання, %	101,00	131,71	58,43	89,08	101,40
Результат діяльності, млн грн	-66600	-159388	-26491	22339	59634
Коефіцієнт покриття витрат одержаними доходами	0,75	0,54	0,87	1,12	1,32
Рентабельність активів (ROA), %	-5,46	-12,60	-1,93	1,69	4,35
Рентабельність капіталу (ROE), %	-51,91	-116,74	-15,84	14,67	34,18

Джерело: складено за [11].

та вагові коефіцієнти, за якими вираховується кінцева оцінка рівня безпеки. У *табл. 5* наведено перелік індикаторів безпеки банківської системи та їх вагові коефіцієнти.

Таблиця 5

Перелік індикаторів безпеки банківської системи України

Умовне позначення	Показник	Ваговий коефіцієнт
K1	Частка простроченої заборгованості за кредитами в загальному обсязі кредитів, наданих банками резидентам України, %	0,1510
K2	Співвідношення банківських кредитів і депозитів в іноземній валюті, %	0,1425
K3	Частка іноземного капіталу в статутному капіталі банків, %	0,1371
K4	Співвідношення довгострокових (понад 1 рік) кредитів і депозитів, разів	0,1487
K5	Рентабельність активів, %	0,1496
K6	Співвідношення ліквідних активів до короткострокових зобов'язань, %	0,1359
K7	Частка активів п'яти найбільших банків у сукупних активах банківської системи, %	0,1351

Джерело: складено за [14].

Дані показники підібрані як найбільш суттєві, тобто такі, що мають найбільший вплив на стан безпеки, та є інформативними і достовірними, оскільки висвітлюються в офіційних статистичних даних. Розрахунки наведено в *табл. 6*.

Таблиця 6

Індикатори рівня ФБСС України за період 2015-2019 рр.

Показник	Рік				
	2015	2016	2017	2018	2019
K1	28,03	30,47	54,54	52,85	48,36
K2	168,65	134,50	109,36	117,04	83,50
K3	43,2	51,6	36,8	28,13	28,60
K4	3,89	4,13	3,28	3,76	3,76
K5	-5,46	-12,60	-1,93	1,69	4,35
K6	92,87	92,09	98,37	93,52	94,35
K7	53,54	55,73	60,40	90,04	86,45
Інтегральний індекс	53,80	49,61	50,59	54,20	48,83

Розраховані показники мають нормативні значення, які наведені в Методичних рекомендаціях і за допомогою яких ми проведемо аналіз стану банківської безпеки за аналізований період.

Показник K1 – частка простроченої заборгованості мала стійку зростаючу тенденцію до 2017 р., коли досягла найвищого значення – 54,54%, при цьому оптимальним вважається рівень в 3%, а більше 7% є критичним. Великий обсяг непрацюючих кредитів є основною загрозою для банківської системи та потребує негайного вирішення. Обтяження банків заборгованістю спонукає їх до пошуку додаткових джерел формування доходу, які не завжди є легальними, та приховування реальних доходів для уникнення оподаткування. Перед власниками незаконно отриманих коштів постає питання – як провести їх легалізацію, і основним гравцем в цій схемі стає банк [9]. Тому високе значення даного показника свідчить про відповідно високий ризик участі банківських установ у нелегальних схемах та тінізації коштів.

Наступний показник (K2), який показує співвідношення кредитів і депозитів резидентів у іноземній валюті, вважається оптимальним у межах 85–130%, чого досягли банківські установи у 2016–2018 рр. У 2015 р. дане значення було небезпечним, оскільки кількість наданих кредитів значно перевищувала обсяг депозитів, а у 2019 р. навпаки – депозити перевищили кредити, що також є негативним явищем у діяльності банку.

Частка іноземного капіталу (K3) у статутному капіталі банків має бути від 18 до 30%. Оптимальних значень банківська система досягла лише у 2018 та 2019 рр. Низька концентрація іноземного капіталу свідчить про недостатню привабливість банківського ринку та закриває канали іноземних інвестицій для країни. Проте занадто високий відсоток іноземного капіталу на вітчизняному банківському ринку є не менш небезпечним, бо провокує появу ризику втрати клієнтів вітчизняними банками, появу спекулятивного ризику та підвищує залежність економіки країни від кон'юнктури ринків країн-інвесторів, а також посилює економічний і політичний вплив іноземних країн на розвиток національної економіки. Крім того, саме цей показник є ключовим для виявлення факту відмивання коштів та участі банків у підозрілих фінансових операціях.

Показник K4 – співвідношення довгострокових кредитів і депозитів – вважається оптимальним у межах 1–1,2, значення вище 3 вважається критичним. З даних *табл. 6* бачимо, що протягом усього аналізованого періоду показник має критичні значення, що демонструє низький рівень довгострокових депозитів і, відповідно, недовіру населення до банківських установ. Занадто висока концентрація депозитів на вимогу є негативним явищем і несе небезпеку для всієї банківської системи, оскільки неочікуване вилучення коштів може знизити платоспроможність бан-

ківської установи, а в період соціальних і політичних зрушень, коли явище набуває масовості, – призвести до численної ліквідації банківських установ, що спостерігалось у 2015–2016 рр.

Показник рентабельності активів, або ROA (K5), демонструє, наскільки ефективно працюють активи. Згідно з методологією оптимальними вважаються значення 0,5–2%, що відповідає лише одному року з досліджуваних – 2018.

У період 2015–2017 рр. показник був від'ємним, що свідчить про збиткову діяльність банків.

Протягом досліджуваного періоду значення нормативу K6 є оптимальним (не менше 60%) і відносно сталим, що свідчить про достатнє забезпечення банками короткострокових зобов'язань і демонструє відсутність ризику або малу вірогідність участі банків у легалізації кримінальних доходів чи фінансуванні тероризму.

Показник K7 – співвідношення активів п'яти найбільших банків до сукупних активів – має бути в межах 35%, значення більше 60% вважається критичним. Протягом аналізованого періоду значення цього показника є незадовільними, а починаючи з 2017 р. – критичними. Найбільше значення досягається у 2018 р. – 90%, у наступному році – 86,4%. Висока концентрація активів провокує монополізацію банківських послуг, негативно впливає на міжбанківську конкуренцію, до того ж, проблеми із ліквідністю великого банку та виходу його з ринку є великим ризиком для всієї банківської системи.

Розрахунок інтегрального показника ФББС наведено на *рис. 1*.

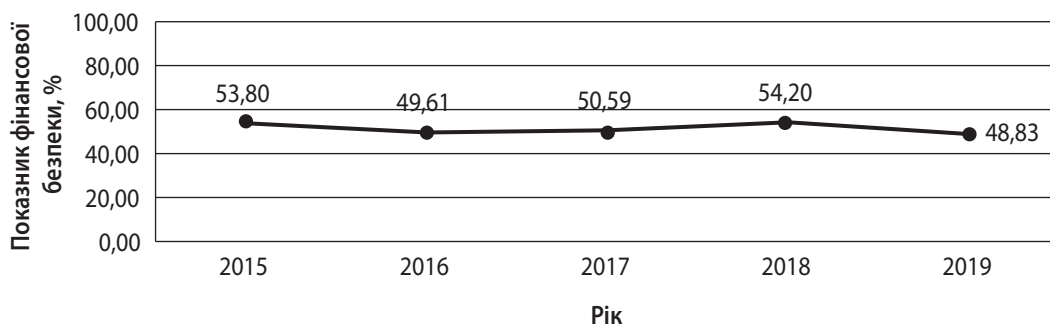

Рис. 1. Динаміка інтегрального показника фінансової безпеки банківської системи України у 2015–2019 рр.

Для кожного індикатора складових стану економічної безпеки України розроблено характерні значення, які визначають рівень економічної безпеки. Рівень від 40 до 60% вважається небезпечним, що відповідає межах значення показника протягом аналізованих років. У 2019 р. показник впав до значення 48%, після того, як набув найвищого значення за аналізований період – 54% у 2018 р. Така тенденція спричинена тим, що більшість з індикаторів відхиляються від норми.

Отже, запропонована методика дозволила нам провести оцінку ФББС України та визначити, що вона знаходиться на небезпечному рівні. Очевидно, що банківська система України проходить важкий кризовий період, що почався ще у 2014 р. і досі не завершився. Велика частка непрацюючих кредитів, концентрація активів, низький рівень дострокових вкладень – усе це становить загрозу для банківської системи зокрема та економіки країни в цілому, потребуючи негайного вирішення. До того ж, несприятливі умови роботи банків, великий відсоток непрацюючих кредитів вимушують банківські установи шукати альтернативні способи отримання прибутку, тим самим підвищуючи ймовірність бути втягнутими в кримінальні схеми, махінації з грошовими коштами та фінансові операції поза юрисдикцією державного законодавства.

ВИСНОВКИ

У статті визначено сутність фінансової безпеки банківської системи та проаналізовано її стан за основними показниками діяльності банків України протягом 2015–2019 рр. За результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що банківська система України проходить важкий посткризовий період. Проте її ресурсоутворююча, кредитна, інвестиційна складові покращуються з кожним роком, а діяльність банків стає прибутковою.

Завдяки запропонованій методиці Міністерства економічного розвитку і торгівлі України було визначено рівень ФББС шляхом розрахунку інтегрального показника. Розрахунок окремих показників, що включені в інтегральний, та їх динаміка свідчать про

Визначено, що рівень фінансової безпеки банківської системи України знаходиться на небезпечному рівні та потребує розробки та впровадження комплексу заходів, спрямованих на підвищення загального рівня фінансової безпеки банківської системи, що і обумовлює перспективи подальших досліджень. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Артеменко Д. А. Механизм обеспечения финансовой безопасности банковской деятельности : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.10. Ростов-на-Дону, 1999. 32 с.
2. Барановський О. І. Банківська безпека: проблема виміру. *Економічне прогнозування*. 2006. № 1. С. 7–25. URL: http://eip.org.ua/docs/EP_06_1_07_uk.pdf
3. Болгар Т. М. Фінансова безпека банків в умовах ринкової трансформації економіки України : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.08. Суми, 2009. 22 с.
4. Голобородько Ю. О. Теоретичні підходи до розкриття сутності та складових фінансової безпеки банківських установ. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.12. С. 194–198. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2012/22_12/194_Gol.pdf
5. Дмитров С. О. Управління фінансовою безпекою комерційного банку. *Фінансовий простір*. 2012. № 2. С. 11–15.
6. Зачосова Н. В. Особливості забезпечення фінансової безпеки комерційних банків в Україні. *Фінанси, банки, інвестиції*. 2011. № 4. С. 74–79.
7. Корнієнко Ю. В. Фінансова безпека банків як об'єкт наукового дослідження. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. Вип. 17. С. 108–114.
8. Литовченко О. Ю., Самойлов Б. М. Теоретико-методичне підґрунтя до управління фінансовою безпекою банку. URL: http://www.rusnauka.com/29_DWS_2012/Economics/1_120397.doc.htm
9. Мордань Є. Ю., Діденко К. В. Виникнення ризиків легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом у банківських установах // Тези І Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми розвитку фінансової системи України в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів» (м. Херсон, 22 червня 2020 р.). Херсон, 2020. С. 117–119.
10. Наточеева Н. Н. Общая характеристика деструктивных факторов в процессе обеспечения финансовой безопасности коммерческих банков. *Вестник академики*. 2011. № 1. С. 53–57.
11. Основні показники діяльності банків України // Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>
12. Перехрест Л. М. Забезпечення фінансової безпеки банків в умовах нестабільного економічного середовища : автореф. дис. ... канд. экон. наук : 08.00.08. Ірпінь, 2011. 22 с.
13. Побережний С. М., Пластун О. Л., Болгар Т. М. Фінансова безпека банківської діяльності : навч. посіб. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2010. 112 с.
14. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України «Про затвердження Методичних реко-

- мендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29.10.2013 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
15. Ткаченко А. М., Маменко К. І. Вимірювання фінансової безпеки банківської системи. *Стратегія і механізми регулювання промислового розвитку*. 2009. № 1. С. 333–346. URL: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39638/29-Tkachenko.pdf?sequence=1>
 16. Фадєєв Д. А. Фінансова безпека банківської діяльності в Україні. URL: http://www.rusnauka.com/5_NITSB_2009/Economics/40908.doc.htm
 17. Хитрін О. І. Фінансова безпека комерційних банків. *Фінанси України*. 2004. № 11. С. 118–124.

REFERENCES

- Artemenko, D. A. "Mekhanizm obespecheniya finansovoy bezopasnosti bankovskoy deyatel'nosti" [The Mechanism for Ensuring the Financial Security of Banking Activities]: *avtoref. dis. ... kand. ekon. nauk : 08.00.10, 1999*.
- Baranovskiy, O. I. "Bankivska bezpeka: problema vymiru" [Banking Security: A Problem of Measurement]. *Ekonomiche prohnozuvannya*, no. 1 (2006): 7–25. http://eip.org.ua/docs/EP_06_1_07_uk.pdf
- Bolhar, T. M. "Finansova bezpeka bankiv v umovakh rynkovoi transformatsii ekonomiky Ukrainy" [Financial Security of Banks in the Conditions of Market Transformation of the Economy of Ukraine]: *avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.08, 2009*.
- Dmytrov, S. O. "Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu komertsiiinoho banku" [The Management of Commercial Bank Financial Safety]. *Finansovyi prostir*, no. 2 (2012): 11–15.
- Fadieiev, D. A. "Finansova bezpeka bankivskoi diialnosti v Ukraini" [Financial Security of Banking in Ukraine]. http://www.rusnauka.com/5_NITSB_2009/Economics/40908.doc.htm
- Holoborodko, Yu. O. "Teoretychni pidkhody do rozkryttia sutnosti ta skladovykh finansovoi bezpeky bankivskykh ustanov" [The Theoretical Going is Near Opening of Essence and Constituents of Financial Safety of Bank Institutions]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy*, is. 22.12 (2012): 194–198. https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2012/22_12/194_Gol.pdf
- Khytrin, O. I. "Finansova bezpeka komertsiiinykh bankiv" [Financial Security of Commercial Banks]. *Finansy Ukrainy*, no. 11 (2004): 118–124.
- Korniienko, Yu. V. "Finansova bezpeka bankiv yak ob'iekt naukovooho doslidzhennia" [Financial Security of Banks as an Object of Scientific Research]. *Finansy, oblik i audyt*, no. 17 (2011): 108–114.
- [Legal Act of Ukraine] (2013). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
- Lytovchenko, O. Yu., and Samoilo, B. M. "Teoretykometodychne pidgruntia do upravlinnia finansovoiu bezpekoiu banku" [Theoretical and Methodological Basis for Managing the Financial Security of the Bank]. http://www.rusnauka.com/29_DWS_2012/Economics/1_120397.doc.htm
- Mordan, Ye. Yu., and Didenko, K. V. "Vynyknennia ryzykiv lehalizatsii dokhodiv, oderzhanykh zlochynnym shliakhom u bankivskykh ustanovakh" [The Emergence of

Risks of Legalization of Proceeds from Crime in Banking Institutions]. *Aktualni problemy rozvytku finansovoi systemy Ukrainy v umovakh intehratsiinykh ta hlobalizatsiinykh protsesiv*. Kherson, 2020. 117-119.

Natocheyeva, N. N. "Obshchaya kharakteristika destruktivnykh faktorov v protsesse obespecheniya finansovoy bezopasnosti kommercheskikh bankov" [General Characteristics of Destructive Factors in the Process of Ensuring the Financial Security of Commercial Banks]. *Vestnik akademii*, no. 1 (2011): 53-57.

"Osnovni pokaznyky diialnosti bankiv Ukrainy" [The Main Indicators of the Banks of Ukraine]. Natsionalnyi bank Ukrainy. <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist/data-supervision#1>

Perekhrest, L. M. "Zabezpechennia finansovoi bezpeky bankiv v umovakh nestabilnoho ekonomichnoho

seredovyscha" [Ensuring the Financial Security of Banks in an Unstable Economic Environment]: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : 08.00.08, 2011.

Poberezhnyi, S. M., Plastun, O. L., and Bolhar, T. M. *Finansova bezpeka bankivskoi diialnosti* [Financial Security of Banking]. Sumy: DVNZ «UABS NBU», 2010.

Tkachenko, A. M., and Mamenko, K. I. "Vymiruvannia finansovoi bezpeky bankivskoi systemy" [Measuring the Financial Security of the Banking System]. *Stratehiia i mekhanizmy rehuliuвання promyslovoho rozvytku*, no. 1 (2009): 333-346. <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/39638/29-Tkachenko.pdf?sequence=1>

Zachosova, N. V. "Osoblyvosti zabezpechennia finansovoi bezpeky komertsiiykh bankiv v Ukraini" [Features of Ensuring Financial Security of Commercial Banks in Ukraine]. *Finansy, banky, investytsii*, no. 4 (2011): 74-79.

УДК 336.14: 336.02
JEL: H30; H61; H71; H72

ОГЛЯД ФІСКАЛЬНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В РОЗРІЗІ ПОДАТКІВ МІСЦЕВИХ І ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТІВ УКРАЇНИ

©2021 ПОНОМАРЬОВА Т. В., КОМЛЕВА М. А.

УДК 336.14: 336.02
JEL: H30; H61; H71; H72

Пономарьова Т. В., Комлева М. А. Обзор фискальной децентрализации в разрезе податков местных и государственного бюджетов Украины

Одним із ключових елементів аналізу ефективності реформ на державному рівні є результативність та зрушення в кількісних показниках відповідних статистичних категорій. В Україні період після 2014 р. вважається часом законодавчих змін і реформ. Серед них, на думку експертів і політиків, найбільш успішною є реформа децентралізації. Її втілення ґрунтується, перш за все, на змінах у системі оподаткування як на загальнодержавному, так і на локальному рівнях. Відповідно, головним показником досягнення цілей фискальної децентралізації можна вважати зміни в структурі перерозподілу податків між місцевими та державним бюджетам. Дана стаття надає оцінку рівня та динаміки основних типів податків у їх співвідношенні між різними рівнями фискальної централізації. У ході дослідження здійснено порівняльний аналіз ставок і грошового виміру загальнодержавних і місцевих податків і зборів. Автори розглядають податкові надходження в географічному розрізі та в період останніх восьми років, що дозволяє оцінити вплив реформи на обсяги зібраних податків, визначити регіони-лідери, а також відстежити податкові тенденції. У результаті дослідження виявлено, що фискальна децентралізація є вагомим чинником зростання податкових надходжень у місцеві бюджети з початку її впровадження. Попри це, серед фискальних наповнювачів бюджетів на локальному рівні превалює ПДФО, тому проблеми безробіття та нестачі робочих місць у часи коронавірусної кризи несуть виклик для фінансової безпеки територіальних громад. Подальше дослідження теми вважається перспективним з огляду на ефективність поєднання переваг фискальної децентралізації з відповідними інструментами державної підтримки для збільшення коштів місцевих бюджетів.

Ключові слова: децентралізація, загальнодержавні та місцеві податки і збори, структура, географічний розподіл.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-251-257>

Рис.: 4. **Табл.:** 1. **Бібл.:** 14.

Пономарьова Тетяна Володимирівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри статистики, обліку та аудиту, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (майdan Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: tvonomareva@karazin.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-8872-9888>

Комлева Марина Андріївна – студентка економічного факультету, Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна (майdan Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: marynakomlieva000@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8635-4958>

UDC 336.14: 336.02
JEL: H30; H61; H71; H72

Ponomarova T. V., Komlieva M. A. An Overview of the Fiscal Decentralization in the Context of the State and Local Taxes in Ukraine

One of the key elements of the analysis of the efficiency of reforms at the State level is the effectiveness and a shift in quantitative indicators of the relevant statistical categories. In Ukraine, the period after 2014 is considered to be the time of legislative changes and reforms. Among them, according to experts and politicians, the most successful is the decentralization reform. Its implementation is based primarily on changes in the taxation system both at the national and local levels. Accordingly, the main indicator of achieving the goals of fiscal decentralization can be considered changes in the structure of tax redistribution between the local and the State budgets. This article provides an assessment of the level and dynamics of the main types of taxes as to their proportion between different levels of fiscal centralization. In the course of the research, a comparative analysis of rates and monetary measurement of both the national and local